

Euroopa 50+ rahvastiku tervise, vananemise ja tööjätu uuring SHARE (*Survey on Health, Ageing and Retirement in Europe*) otsib Euroopa Komisjoni heakskiidul parimaid lahendusi, kuidas 21. sajandi suurimale väljakutsele – rahvastikuvananemine – iga riigi konkreetseid olusid silmas pidades asjakohaselt vastata. Esitleme täna Eesti kahe uuringulaine esmaseid kokkuvõtteid keskendudes kahele suuremale teemale – tervis ja aktiivne tegevus. Rahvastikuvaateliselt on oluline märkida ära kolm peamist tõdemust.

Utreeritult võib öelda, et jõudmine nende riikide hulka, kes just vananemise kaudu on suutelised ühiskonda innovatiivses suunas edasi viima, määratakse **meeste elueaga**. Vaadates kolmanda elufaasi juurdumist Eestis, nähtub, et Eesti jõuab selliste riikide hulka mitte enne 2040ndate keskpaika. Pikema aja jooksul kujunenud hariduslõhe meeste kahjuks ning eriti tervisekäitumine (riskikäitumine seoses tubaka ja alkoholiga, vanemaealiste kehaline aktiivsus, värske köögivilja kättesaadavus ning valkude teadlikum tarbimine) nõuavad just meeste suhtes oluliselt kallutatud meetmeid. Naiste puhul on suurim vajadus alkoholi- ja suitsetamisvastase tegevuse järele.

Uuring toob esile, et Eesti on rahvastiku arengus ning eeskätt pere- ja leibkondlikus arengus sellises faasis, mis sarnaneb Põhjamaadega. See tähendab, et me ei sarnane Ida- ja Lõuna-Euroopa maadega, kuhu näime kuuluvat oma mõningate muude näitajate poolest. Leibkondlikus käitumises on toimunud iseseisvumine, millele viitab Eesti vanemaealiste **kõrge üksielavate osakaal**, mis tähendab, et ka siis, kui meid tabavad vanas eas olulised tegevuspiirangud, ei sobi meile enam minna kokku elama oma lastega. Vajadus on erapooletu ja professionaalse hooldustoe järele. Meie kõrgeim materiaalse deprivatsiooni tase SHARE riikide hulgas näitab aga, et vahendeid erapooletuks ja professionaalseks hooldustoeks pole koondanud ei isikud ise ega riik. Samuti on sellise rahvastikuarengulise käitumisega vastuolus perekonna õlule pandud hoolduskohustus, mille tulemusena kasvab tõsiste tegevuspiirangutega inimeste katmata vajaduste osakaal ning suremustõenäosus nende inimeste seas, kellel puudub lähedaste võrgustik või kes on viimases hapruse faasis viidud laste juurde elama.

Me ei saa rahvastikuvananemist mõõta pelgalt kronoloogilise vanusega, mistõttu on arutelud elueaga kohandatud näitajate kasutamisest väga olulised. Eesti puhul võib osutada aga vajalikuks arvestada **oma tervise tõttu igapäevategevustes piiratute elueaga**, mis 2014. aastal oli keskmiselt 22 aastat enne surma (meestel 19, naistel 24). Lisaks on teada, et vananemine ei ole probleem mitte neis riikides, kus on kronoloogilise vanuse järgi palju vanu inimesi, vaid neis, kus on palju hapruse faasis eakaid.

Hapruse faasi ennustavad ette käesurve näitaja, aga ka kognitiivse funktsiooni oluline halvenemine, mis oleksid rahvastiku tasemel olulised, hindamaks kõige suuremat abivajajate rühma ning prognoosimaks igapäevaste tugiteenuste mahtu. Mõlema näitajaga kuulub Eesti SHARE keskmiste riikide hulka. Olgugi, et kognitiivsed võimed näitavad Eestis olulisi erinevusi vanuserühmade vahel, on kahe laine vahel (2011–2013) võimete langus olnud väga väike.

Selleks, et mõista, kas Eesti praegustel vanemaealistel akumulieritud halvema tervise tõttu on ka hapruse faasi saabumine varasem ja pikem, ja kas võime loota, et vanemasse ikka sisenevad nooremad põlvkonnad on viimase 25 aasta toel suutnud akumulierida parema tervise, on tarvis andmed inimese eluteel kogetu kohta. Viimaseid kogutakse SHARE 7. lainest, mis käivitub käesoleval aastal.

SHARE andmed esitavad pildi Eesti vanemaealiste elanike sotsiaal-majanduslikust reaalsusest, näidates olukordade varieeruvust erinevate rühmade lõikes. SHARE andmed lisavad keskmistele näitajatele tuginevale makrovaatele inimlikke mõõtmeid, osundades ka millised sotsiaalpoliitilised taotlused põrkuvad vastu reaalsuse piiranguid või satuvad vastuollu subjektiivsete ootuste ja seisukohtadega.

Nii oodatav eluiga sünnihetkel kui ka keskmine elada jäänud aastate arv vanuses 60 on Eestis kiiresti kasvanud. SHARE andmed näitavad, et kasvanud on ka selle fakti aktsepteerimine vanemaealiste seas. Siiski alahindab 50–70-aastaste vanuserühm oma tegelikult elada jäävaid aastaid märgatavalt. Elutee müoopia ja pessimistlikud hinnangud elada jäävatele aastatele, eriti 50–60-aastaste vanuserühmas, pärsib pensionieaks valmistumist. Alahinnatakse pensionipõlveks säästmise vajadust, soovitakse tööturult liiga vara lahkuda, ei tunnetata vajadust omandada ühiskonnas isiesiesvaks hakkamasaamiseks vajalikke internetioskuseid.

50+ elanikkonna majapidamiste varadest kaalukaima osa moodustab kodu omand. Vanemaealiste säästud on Eestis suhteliselt väikesed ja valdavalt hoitakse finantsvarasid arvelduskontol.

50+ aastastest töötavatest inimestest suurima osa moodustavad aktiivse vananemisplaaniga inimesed. 50+ vanuses töötajate tööjätuplaanid on siiski oluliselt optimistlikumad võrreldes viimasel kümnendil pensionile siirdunud põlvkondade tegeliku tööjätukäitumisega. Võrreldes teiste Euroopa riikidega eristub Eesti kõrgeima töötuks jäämise tõttu tööturult lahkunute osakaalu põhjal.

Lauri Leppik, lauri.leppik@tlu.ee

TLÜ ÜTI Eesti demograafia keskuse vanemteadur